



Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոնական բանկ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒԹՂ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԹԵՐՔՆԵՐԻ ԳՆԵՐԻ ՄԵԶՈՆԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հեղինակ՝

Արթուր Նախչիկյան

Դրամավարկային քաղաքականության վարչություն

ԵՐԵՎԱՆ 2002

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1 Նախաբան	էջ 3
2 Սեզոնին առաջարկի և պահանջարկի բաշխումը պայմանավորող երևույթները և գործոնները	էջ 5
3 Սպառողական զամբյուղում գյուղատնտեսական մթերքների գների հնարավոր վարքագիծը առաջարկի և պահանջարկի սեզոնային բաշխումների հնարավոր ընդհանուր դեպքերում	էջ 7
4 1997-2002 թվականների ապրիլ – սեպտեմբեր ամիսներին սպառողական զամբյուղում գյուղատնտեսական մթերքների գների սեզոնային տատանումների վերլուծություն	էջ 9
5 2003 թվականի ապրիլ-սեպտեմբեր ամիսներին գների սեզոնային տատանումների կանխատեսում	էջ 17
6 ԱՄՓՈՓՈՒՄ	էջ 22

Նախաբան

Գաղտնիք չէ, որ գյուղատնտեսության թողարկման սեզոնայնությունն ամենամեծն է տնտեսության ճյուղերում: Դրա պատճառով էական սեզոնային տատանումներ են արձանագրվում ինչպես ՀՆԱ, այնպես էլ սպառողական գների վարքագծում: Եթե ՀՆԱ-ի դեպքում պատճառը ակնհայտ է (գյուղատնտեսության ավելացված արժեքը ուղղակիորեն մտնում է ՀՆԱ-ի մեջ), ապա սպառողական գների կողմից սեզոնայնության ազդեցությունը կրելու հիմնական պատճառը գյուղատնտեսական ապրանքների անմրցունակությունն է (untradable): Այսինքն, եթե որևիցե մրցունակ ապրանք ներքին տնտեսությունում թողարկվում է որոշակի սեզոնայնությամբ, ապա դրա գինը շուկայում սեզոնային տատանումների քիչ է ենթարկվում, քանի որ շուկայում ներքին առաջարկի պակասուրդը բավարարվում է ներմուծման հաշվին: Եվ, քանի որ գյուղատնտեսական մթերքները մրցունակ չեն, ներմուծման գործոնը բացակայում է: Բացի մրցունակությունից, մեր տնտեսությունում գյուղատնտեսական մթերքների նկատմամբ պահանջարկը ևս ձեռք է բերել որոշակի սեզոնայնություն՝ հարմարվելով առաջարկի սեզոնայնությանը, և ըստ էության էլաստիկ չէ նաև հավանական ներմուծվող մթերքներից:

Գյուղատնտեսական մթերքների գերակշիռ մասը իրացվում է երկու-երեք ամիսների ընթացքում, որը սակայն բնավ չի նշանակում, որ ողջ ծավալը սպառվում է այդ կարճ ժամանակահատվածում: Սպառողները, կենտրոնացնելով պահանջարկը տվյալ սեզոնում, կուտակում են պաշարներ: Նրանք իրականացնում են պահեստավորում, որը որպես կանոն այլ ճյուղերի ապրանքների դեպքում կատարում է իրացնողը:

Սպառողների նման վարքագիծը կարելի է բացատրել այն հանգամանքով, որ արտադրողները պահեստավորելու բավարար հնարավորություններ չունեն: Չի բացառվում նաև ավանդույթի գործոնը, այսինքն՝ չի իրականացվել մինչ օրս, և դա սովորական երևույթ է թե գնորդի և թե վաճառողի համար¹:

Այնուհանդերձ, ակնհայտ իրականությունն այն է, որ գյուղատնտեսական մթերքների թողարկումն ունի որոշակի սեզոնայնություն: Մթերքների գերակշիռ մասը շուկա է մտնում որոշակի կարճ ժամանակահատվածում և նույն այդ ընթացքում ձևավորվում է գրեթե նույն ծավալի պահանջարկ: Այս պայմաններում, գյուղատնտեսական մթերքների թողարկման հիմնական սեզոնին մենք ականատես ենք լինում գյուղատնտեսական մթերքների գների տատանումների: Այդ տատանումները ձեռք են բերում տարբեր դրսևորումներ, որոնք գնահատելու համար պայմանականորեն սահմանվում են հետևյալ երկու ցուցանիշները՝ դեֆլյացիոն ժամանակահատվածի երկարություն (դեֆլյացիայի սկսվելու և ավարտվելու միջև ընկած ժամանակահատվածը) և դեֆլյացիոն ժամանակահատվածի սրություն: Վերջինս ենթադրում է դեֆլյացիոն ժամանակահատվածի ընթացքում ժամանակի միավորի հաշվով՝ օրինակ մեկ ամիս, գների արձանագրված անկման միջին մեծությունը: Երկու ցուցանիշներն էլ

¹ Սակայն սովորույթը կարող է շարունակվել մինչև արտադրողի մոտ պահեստավորման հնարավորության առաջացումը:

պայմանավորված են տվյալ ժամանակահատվածում (սեզոնի ընթացքում) սեզոնային պահանջարկի և սեզոնային առաջարկի բաշխմամբ, դրանց կենտրոնացման ժամանակահատվածների միջև եղած ժամանակային լագով:

Կարևորելով գների սեզոնային տատանումների խնդիրը՝ փորձենք վերլուծել սեզոնային առաջարկի և պահանջարկի բաշխումները պայմանավորող գործոնները և երևույթները:

Սեզոնային ժամանակահատված պայմանականորեն դիտարկվել է ապրիլ-սեպտեմբեր ամիսները, այսինքն տարվա երկրորդ և երրորդ եռամսյակները, երբ կենտրոնացում է գյուղմթերքների թողարկման գերակշիռ մասը: Հարկ ենք համարում նշել, որ ոչ բոլոր գյուղատնտեսական մթերքներն են որ հիմնականում իրացվում են այդ ժամանակահատվածում: Մասնավորապես խաղողի իրացումը կազմում է 26%, մրգինը՝ 40%, որից խնձորը՝ 6% իսկ տանձը 18%: Այս հանգամանքը բնականաբար չի անտեսվել և իր նշանակությունն է ունեցել արված դատողություններում:

Վերլուծության համար օգտագործվել են սեզոնի վերաբերյալ ՍԳԻ կազմում գյուղատնտեսական մթերքների գների՝ որոնք կազմում են 23%, և գյուղատնտեսական մթերքների թողարկման ծավալների իրական աճերի ամսեկան պաշտոնական տեղեկատվությունը:

Սեզոնին առաջարկի և պահանջարկի բաշխումը պայմանավորող երևույթները և գործոնները

Առաջարկ

Ակնհայտ է, որ սեզոնին գյուղատնտեսական ապրանքների թողարկման գործընթացը գրեթե կառավարելի չէ: Այսինքն, գյուղացին, անկախ շուկայում ձևավորված իրավիճակից, չի կարող շուկայում կառավարել առաջարկը՝ արագացնելով կամ դանդաղեցնելով բերքահավաքը: Շուկայում առաջարկի կառավարման սահունություն քիչ թե շատ հնարավոր է ապահովել պահեստավորման միջոցով: Սակայն, մեր դեպքում այդ տարբերակը քիչ հավանական է՝ հաշվի առնելով գյուղատնտեսությունում պահեստային տնտեսությունների առկա վիճակը և պահեստավորման վրա կատարվող ծախսերի ցածր տեսակարար կշիռը, որի մասին են վկայում գյուղացիական տնտեսություններում կատարված վիճակագրական հարցման արդյունքները: Ստացվում է, որ առաջարկի ծավալների տատանումները սեզոնին, եթե ոչ ամբողջությամբ, ապա գերակշիռ մասով բնակլիմայական գործոնների հետևանք են,

ինչը ևս հիմնված է հարցման արդյունքների վրա: Այսինքն, սեզոնին առաջարկի կենտրոնացման պահի, նրա բաշխման վերաբերյալ նախապես դատողություններ կարելի է անել վեգետացիոն շրջանի սկզբի և ընթացքի վերաբերյալ որոշակի տեղեկություն ունենալու դեպքում միայն: Հարկ ենք համարում ընդգծել, որ սեզոնի ընթացքում առաջարկը դիտարկվում է որպես հոմոգեն մեծություն: Ենթադրվում է, որ թողարկման ծավալների կառուցվածքային տեղաշարժերը և ծավալների տարեկան աճը չեն ազդում սեզոնին առաջարկի բաշխման վրա:

Պահանջարկ

Մինչ պահանջարկի բաշխումը պայմանավորող տնտեսական գործոնների և երևույթների նկարագրությանը անդրադառնալը նշենք, որ կատարված բոլոր դատողությունները վերաբերվում են միայն սպառողական (ֆիզիկական) պահանջարկին: Այս սահմանափակումը նախ և առաջ հիմնավորվում է այն հանգամանքով, որ նաև արտադրական նշանակություն ունեցող գյուղատնտեսական մթերքներից հիմնականների խաղողի, խնձորի իրացման ծավալները դիտարկվող ժամանակահատվածի՝ սեզոնի ընթացքում նշանակալի չէ: Բացի այդ մնացած գյուղատնտեսական մթերքների նկատմամբ ընդհանուր պահանջարկի մեջ արտադրական պահանջարկի կշիռը փոքր է, ինչը իր հերթին թույլ է տալիս սպառողական պահանջարկի նկատմամբ կատարված դատողությունները տարածել ընդհանուր պահանջարկի վրա:

Ի տարբերություն սեզոնային առաջարկի, որտեղ մարդկային գործոնը հասցված է նվազագույնի, սեզոնային պահանջարկի հիմքում մեծամասամբ, եթե ոչ ամբողջությամբ, ընկած է սպառողի վարքագիծը:

Ինչպես արդեն վերը նշվել է, սպառողները սեզոնին կատարում են պաշարի կուտակում: Այսինքն՝ նրանք ժամանակի որոշակի պահին գործարք են կնքում ոչ միայն տվյալ պահի, այլ նաև որոշակի ժամանակահատվածի սպառողական պահանջմունքը բավարարելու նպատակով: Հետևաբար, սեզոնին սպառողի կողմից կնքվող գործարքը, գումարային առումով, սպառողի համար նշանակալի է: Այլ խոսքով ասած, սպառողը գյուղատնտեսական մթերքների սեզոնին իր կողմից ներկայացվող պահանջարկի ծավալների, գնի վերաբերյալ հստակ դիրքորոշում պետք է ունենա, որը տեսականորեն պետք է բավարարի սպառողի կուտակային ավելցուկը առավելագույնի ձգտելու պայմանին: Այս տրամաբանությունը հանգեցնում է այն մտքին, որ սպառողը պետք է ձգտի պահանջարկը կենտրոնացնել հնարավոր ամենացածր գնի ժամանակ, որի վերաբերյալ նա կարող է պատկերացում կազմել՝ հիմնվելով նախորդ տարիների փորձի վրա: Նույն՝ նախորդ տարիների փորձի հիման վրա նա մոտավոր պատկերացում ունի նաև պահանջարկի կենտրոնացման վերաբերյալ:

Փաստորեն, համաձայն այս դատողությունների (ենթադրությունների), սպառողի վարքագծի հիմքում ռացիոնալ սպասումներն են՝ նա առաջնորդվում է սպասվող ամենացածր գնով և ավանդական սեզոնի մասին ունենցած իր պատկերացումներով, որոնց հիմքում նախորդ տարիների փորձն է: Այսինքն, պահանջարկի կենտրոնացման պահի որոշիչ գործոն

են գնային սպասումները: Ըստ ներկայացված տրամաբանության, շուկայում սպասվող գնի կայացման պահից սկսած տեղի կունենա պահանջարկի կենտրոնացում: Այստեղ հատկապես կուզենայինք ընդգծել հետևյալը՝ բնավ չի նշանակում, որ սպառողների մոտ գնի սպասումները արտահայտվում են կոնկրետ բացարձակ մակարդակով, օրինակ՝ 100 դրամ: Այն ավելի շուտ սեզոնի սկսման պահից մինչ պահանջարկի կենտրոնացման մեկնարկը գների կուտակային անկումն է: Այլ կերպ ասած, սպառողը՝ հիմնվելով իր փորձի վրա, կարող է սպասել սեզոնին առավելագույն չափի գնանկման ևս, որպես շուկայում պահանջարկը կենտրոնացնելու ազդակ, և ոչ միայն կոնկրետ գնի մակարդակի:

Սպառողը ծրագրելով իր վարքագիծը, այնուամենայնիվ, չի բացառում իր կողմից սպասվող գնից փաստացի գնի շեղում ցանկացած ուղղությամբ, որը նշանակում է նաև, որ նա ճշգրտում է գործարքի պայմանները: Գտնվելով բյուջետային սահմանափակման մեջ՝ նա կարող է որոշակի փոփոխությունների ենթարկել իր կողմից սպառվող գյուղատնտեսական մթերքների զամբյուղի կառուցվածքը, սակայն զամբյուղի անվանական արժեքը էական փոփոխություններ չի կրի, կամ որ նույնն է, առատ բերքի դեպքում գյուղացին մթերքը չի թափի: Սպառողը ձեռք կբերի «ավանդականից» շատ մթերք, սակայն ցածր գնով, որի հանրագումարը կգտնվի ծրագրված զամբյուղի անվանական արժեքին մոտ: Հակառակ դեպքում, օրինակ՝ եթե երաշտ է, սպառողը ավելի թանկ գնով ձեռք կբերի նախապես ծրագրված զամբյուղի մթերքներից՝ ըստ առաջնայնության՝ զամբյուղի գումարային արժեքը պահելով ծրագրայինին մոտ: Ըստ էության այլ տարբերակ հնարավոր չէ, թեկուզ միայն այն պատճառով, որ սեզոնին առաջարկը կախված չէ պահանջարկից, շուկայում հայտնվում է այնքան, որքան մշակվել է տարվա ընթացքում և ամբողջությամբ իրացվում է:

Ամփոփելով մեր դատողությունները՝ փորձենք նկարագրել սեզոնին շուկայում դեպքերի ընդհանուր զարգացումը:

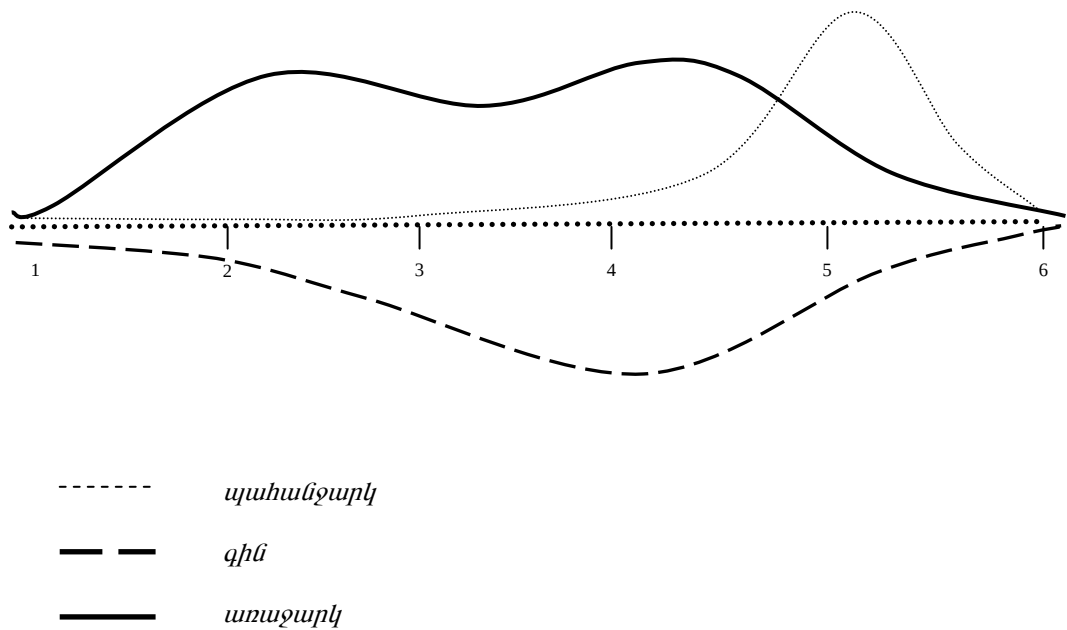
Նախ, պահանջարկի անվանական մեծությունը կարելի է համարել կայուն: Սեզոնի ընթացքում նրա բաշխումը ևս համեմատաբար կայուն է՝ պայմանավորված սպառողների ռացիոնալ վարքագծով և սեզոնին նրանց բյուջետային սահմանափակմամբ: Սեզոնի ընթացքում առաջարկի տատանումները շուկայական գործոնով պատճառաբանված չեն և տրված անվանական պահանջարկի մեծության և նրա բաշխման պայմաններում գների տատանումները հետևանք են առաջարկի բաշխման:

Սպառողական զամբյուղում գյուղատնտեսական մթերքների գների
հնարավոր վարքագիծը առաջարկի և պահանջարկի սեզոնային
բաշխումների հնարավոր ընդհանուր դեպքերում

Այժմ փորձենք նկարագրել առաջարկի և պահանջարկի սեզոնային բաշխումների հնարավոր ընդհանուր դեպքերը և դրանցից յուրաքանչյուրի դեպքում գների հավանական վարքագիծը՝ որպես հետևանք:

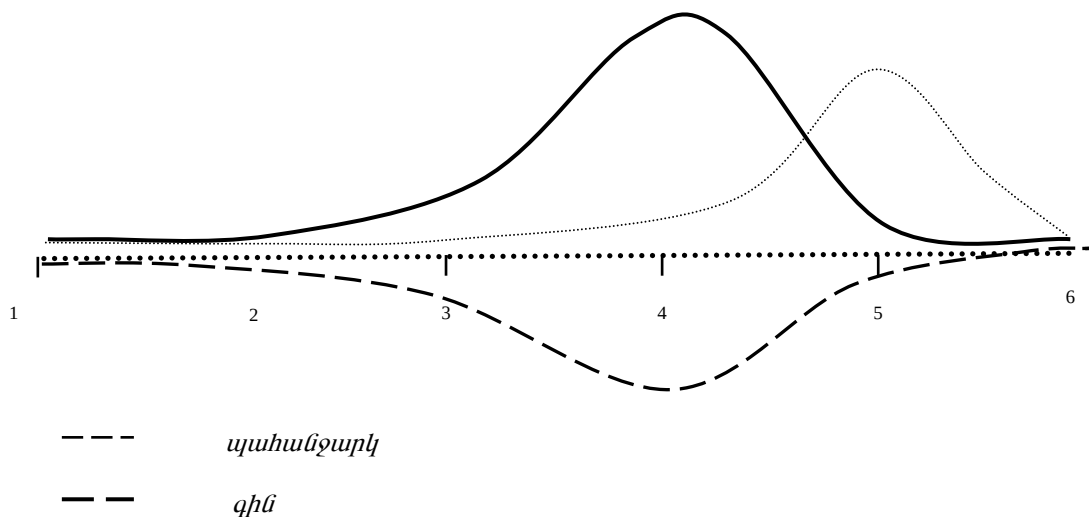
Եթե նշված գործոններն իրոք որոշիչ են պահանջարկի բաշխման և կենտրոնացման առումով, ապա պահանջարկի կենտրոնացմանը պետք է նախորդի գների որոշակի մակարդակ կամ որոշակի անկում, հետևաբար այն, ամենայն հավանականությամբ, տեղի կունենա սեզոնի երկրորդ կեսին: Այսպիսով, եթե բերքահավաքը ավելի շուտ սկսվի և համեմատաբար քիչ կենտրոնացված լինի, դեֆլյացիոն շրջանը շուտ կսկսվի: Պայմանականորեն կոչված դեֆլյացիայի երկարությունն այս դեպքում մեծ կլինի, սակայն կգրանցվի դեֆլյացիայի համեմատաբար թույլ սրություն:

Նկար 1:



Իսկ եթե առաջարկը հնարավորինս մոտ է կենտրոնացմանը պահանջարկին, ապա կձևավորվի հակառակ պատկերը. դեֆլյացիայի առավել սրություն, փոխարենը՝ դեֆլյացիոն կարճ ժամանակահատված:

Նկար 2:



Երրորդ հնարավոր տարբերակը. առաջարկը նույնպես բավականին կենտրոնացած է, սակայն դա, որպես կանոն, ավելի վաղ է տեղի ունենում, քան պահանջարկին: Սպառողները՝ առաջնորդվելով սպասվող գնով, որն արդեն ավելի վաղ կհաստատվի շուկայում, քան սովորաբար լինում է, նույնպես ավելի վաղ կկենտրոնացնեն պահանջարկը: Սակայն այս տարբերակը քիչ հավանական է՝ զուտ բնակլիմայական գործոնի պատճառով:

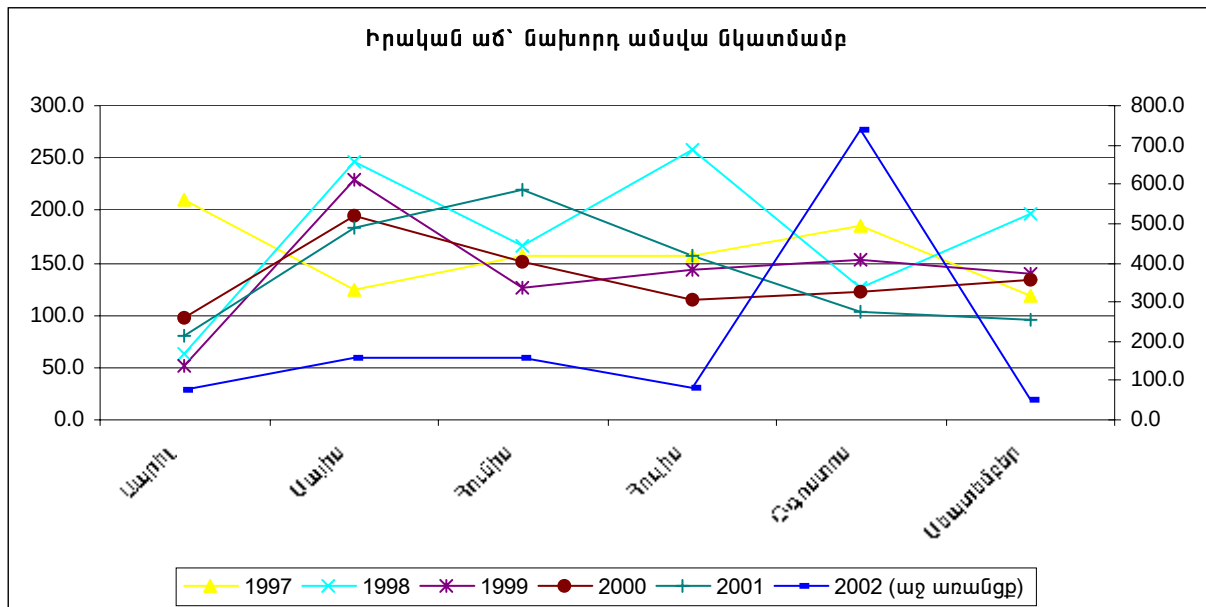
1997-2002 թվականների ապրիլ – սեպտեմբեր ամիսներին սպառողական գաճախություն գյուղատնտեսական մթերքների գների սեզոնային տատանումների վերլուծություն

Փորձենք առաջ քաշվող հիպոթեզների տրամաբանությամբ մեկնաբանել փաստացի տեղեկատվությունը՝ դիտարկելով 1997-2002 թվականների սեզոնային ժամանակահատվածները:

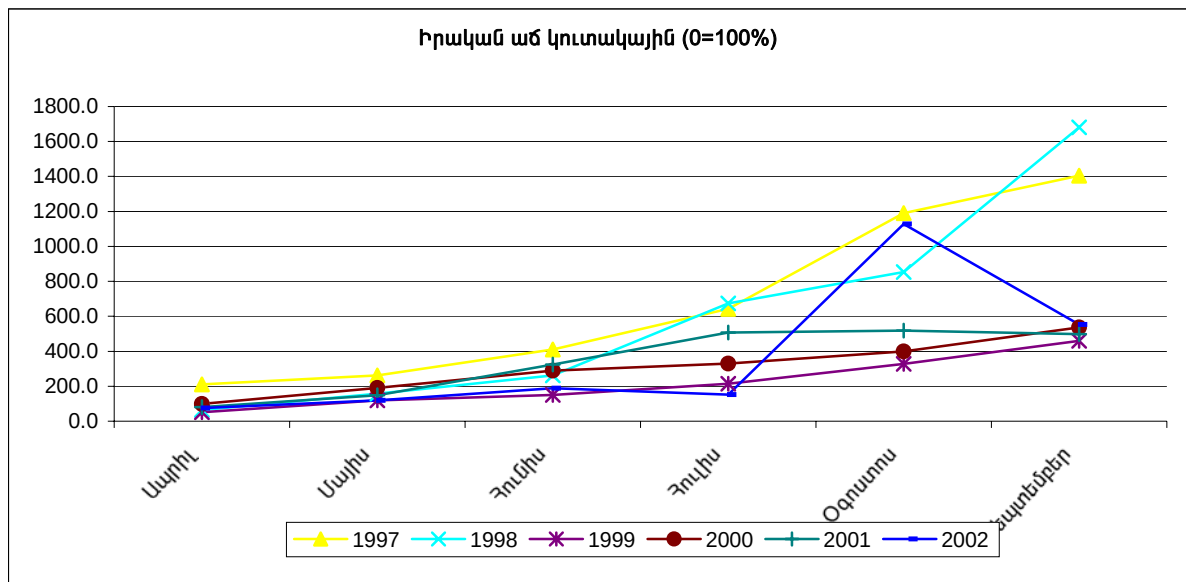
Նախ, ստուգենք մեր այն դատողությունները, որոնց հիման վրա ձևակերպեցինք առաջարկի և պահանջարկի բաշխման տրամաբանությունը:

Առաջարկի վարքագիծը ներկայացնող գծապատկերներում պարզ երևում է, որ, իրոք, առաջարկի բաշխումն ըստ տարիների անկանոն է:

Գծապատկեր 1

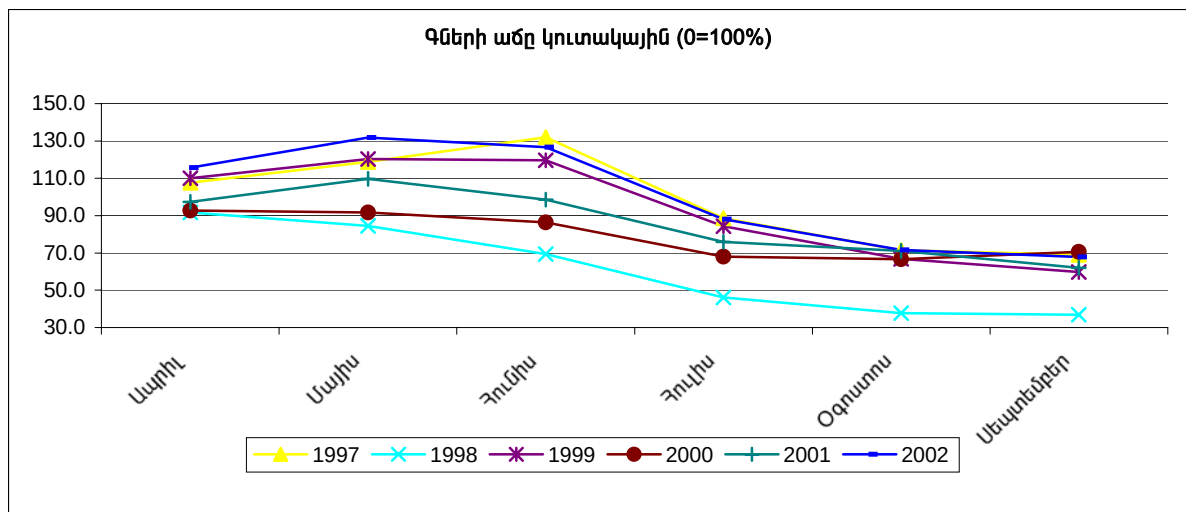


Գծապատկեր 2

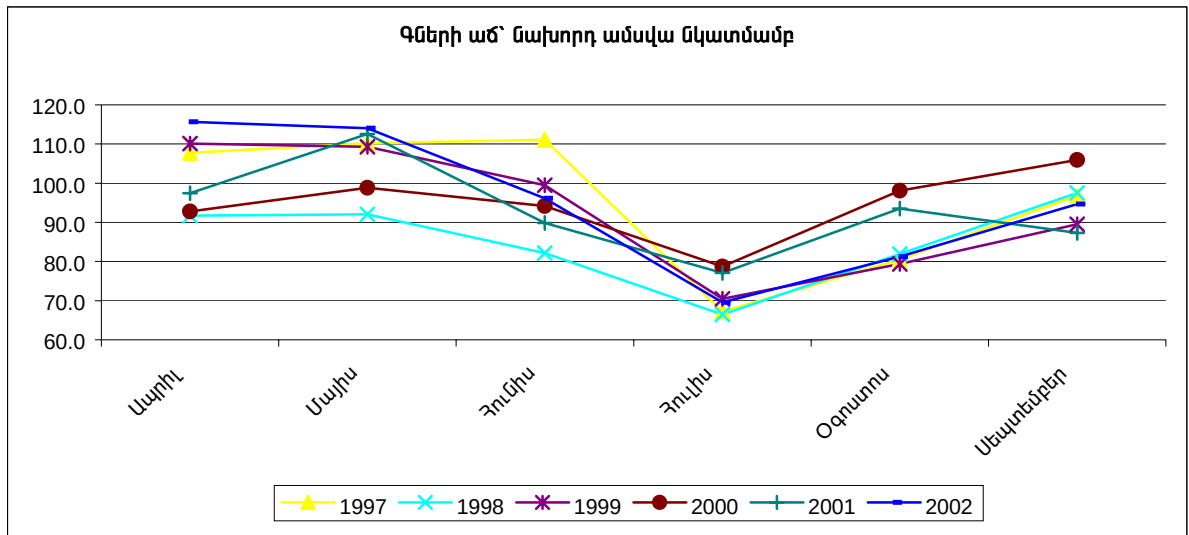


Միևնույն ժամանակ, գների վարքագիծը ներկայացնող գծապատկերում (գծապատկեր 3 և 4) տեսնում ենք, որ մինչև սեզոնի երկրորդ կեսը գների տատանումների չափերը տարբեր են, ինչպես և տարբեր են առաջարկի տատանումները: Մակայն, սեզոնի չորրորդ ամիսից սկսած, անկախ մինչ այդ դրսևորած վարքագծից, գներն ամեն տարի կենտրոնացնում են նույն առանցքի շուրջը և դադարում են նվազել: Հատկապես ընդգծելով այդ փաստը՝ որպես լրացում նշենք նաև, որ չորրորդ ամսում գրանցվում է ամենամեծ ամսական դեֆլյացիան, որը միջին հաշվով կազմում է 28%՝ կախված այդ ամիս ձևավորված առաջարկի կենտրոնացումից:

Գծապատկեր 3



Գծապատկեր 4



Փաստորեն, մեր դատողությունները պահանջարկի բաշխումը պայմանավորող գործոնների վերաբերյալ կարծես թե հաստատվում են: Մասնավորապես, սեզոնի երկրորդ կեսին գների տատանումները նվազում են՝ կենտրոնացնալով մի մակարդակի շուրջ, որն ամենայն հավանականությամբ սպառողի կողմից սպասվող նվազագույն գինն է, կամ առավել ստույգ, սպասվող դեֆլյացիայի չափը: Միևնույն ժամանակ, քանի որ շուկայում սպասվող գնի հաստատմանը նախորդում է գների կտրուկ անկում, որը նույնպես գրանցվում է միշտ սեզոնի չորրորդ ամսին, գրեթե նույն չափով՝ տատանվում է 20-30%-ի շրջանակներում, և առավելագույնն է ընթացիկ ժամանակահատվածի համար, կարելի է ենթադրել, որ այդ պահից սկսում է դրսևորվել պահանջարկի կենտրոնացումը: Եվ, ի վերջո հետևում է, որ պահանջարկի բաշխումն անհամեմատ կայուն է և կենտրոնացնում է սեզոնի երկրորդ կեսին, քանի որ դիտարկվող բոլոր տարիներին արձանագրվում են նույն ընդհանուր միտումները՝ անկախ առաջարկի բաշխման անկանոնությունից:

Իսկ այժմ փորձենք գնահատել առաջարկի և պահանջարկի սեզոնային բաշխումների ընդհանուր դեպքերում գների հնարավոր վարքագծերի տրամաբանության (տես էջ 5) համապատասխանությունը 1997-2002 թվականների ապրիլ-սեպտեմբեր ամիսներին արձանագրված փաստացի դեֆլյացիոն իրավիճակին:

Աղյուսակ 1²

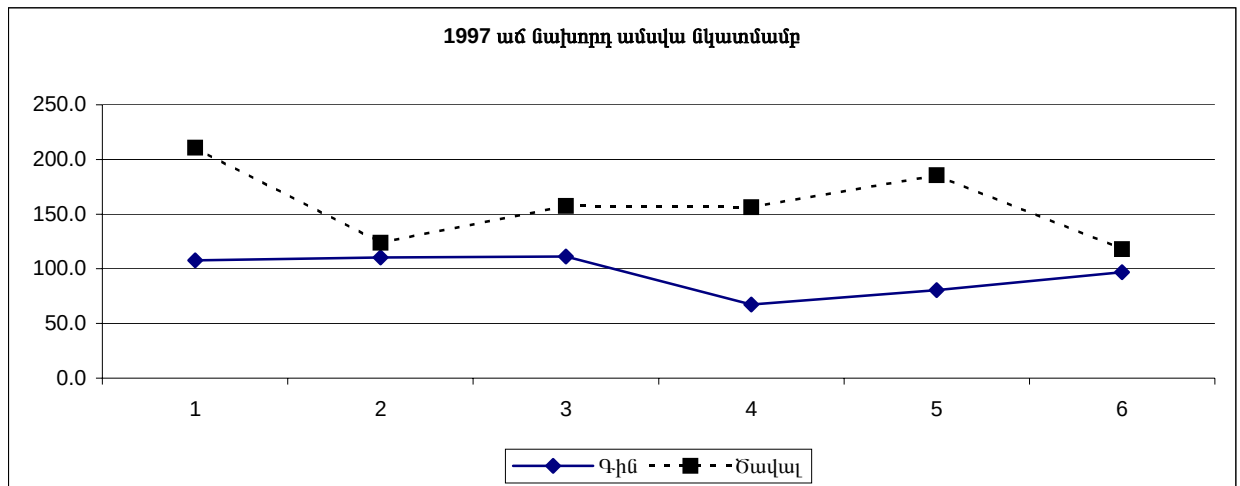
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	միջին
Սեզոնի դեֆլյացիայի սրություն	-18.5	-14.7	-15.3	-7.5	-13.1	-14.6	-13.9
Սեզոնի դեֆլյացիայի երկարություն	3	6	4	5	4	4	4.3
Հուլիսին արձանագրված դեֆլյացիան	32.8	33.5	29.6	21.2	22.9	30.5	28.4

² Դեֆլյացիայի սրությունը հաշվարկվել է այնպես, ինչպես դեֆլյացիոն ժամանակահատվածում միջին ամսական դեֆլյացիան: Դեֆլյացիայի երկարության տակ այն ամիսների քանակն է, որի ընթացքում անընդհատ գրանցվել է գների նվազում:

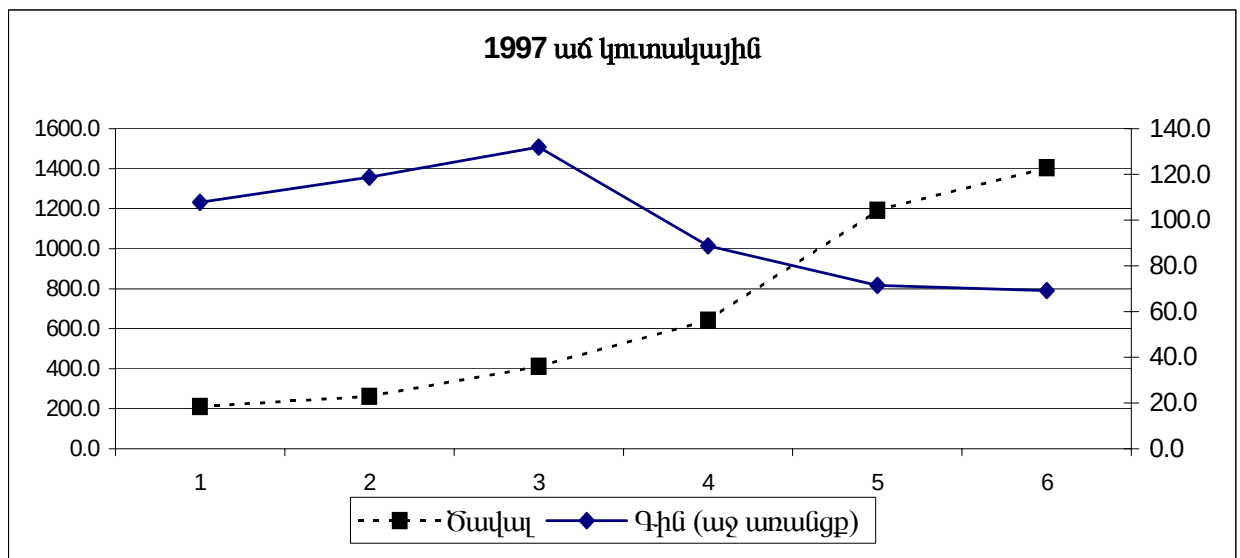
Ինչպես երևում է վերը բերված տվյալներից, դեֆլյացիոն կարճ ժամանակահատվածին համապատասխանում է սուր դեֆլյացիա (1997թ.) և հակառակը (2000թ.): 1998 թվականը բացառություն է, քանի որ այդ տարի սեզոնային ժամանակահատվածը բնութագրող ցուցանիշների վրա էական ազդեցություն են ունեցել ողջ տարվա ընթացքում արձանագրված միտումները: 1998 թվականին գյուղատնտեսությունում իրական աճը կազմել է 12.8% և առաջին անգամ արձանագրվել է դեֆլյացիա ամբողջ տնտեսությունում:

Համաձայն մեր հիպոթեզի, 1997 թվականին՝ ամենակարճ և սուր դեֆլյացիա արձանագրված տարում, առաջարկի նշանակալի կենտրոնացում պետք է գրանցված լինի պահանջարկի կենտրոնացմանը մոտ, որը, ինչպես ընդունեցինք, հիմնականում տեղի է ունենում սեզոնի երկրորդ կեսին՝ գների անկումից հետո: Ինչպես երևում է գծապատկերներ 5 և 6-ում, իրոք առաջարկի կենտրոնացում տեղի է ունենում սեզոնի չորրորդ - հինգերորդ ամիսներին, ինչպես նաև գների կտրուկ անկում է արձանագրվում նույն չորրորդ՝ պահանջարկի համար մեկնարկային ամսում:

Գծապատկեր 5



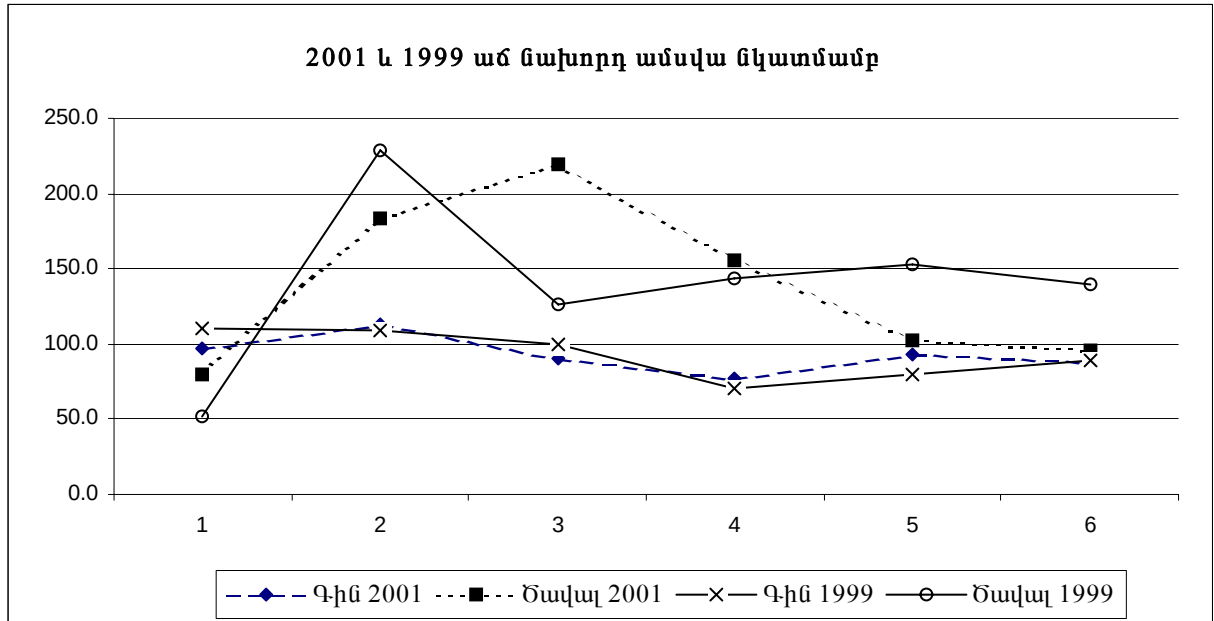
Գծապատկեր 6



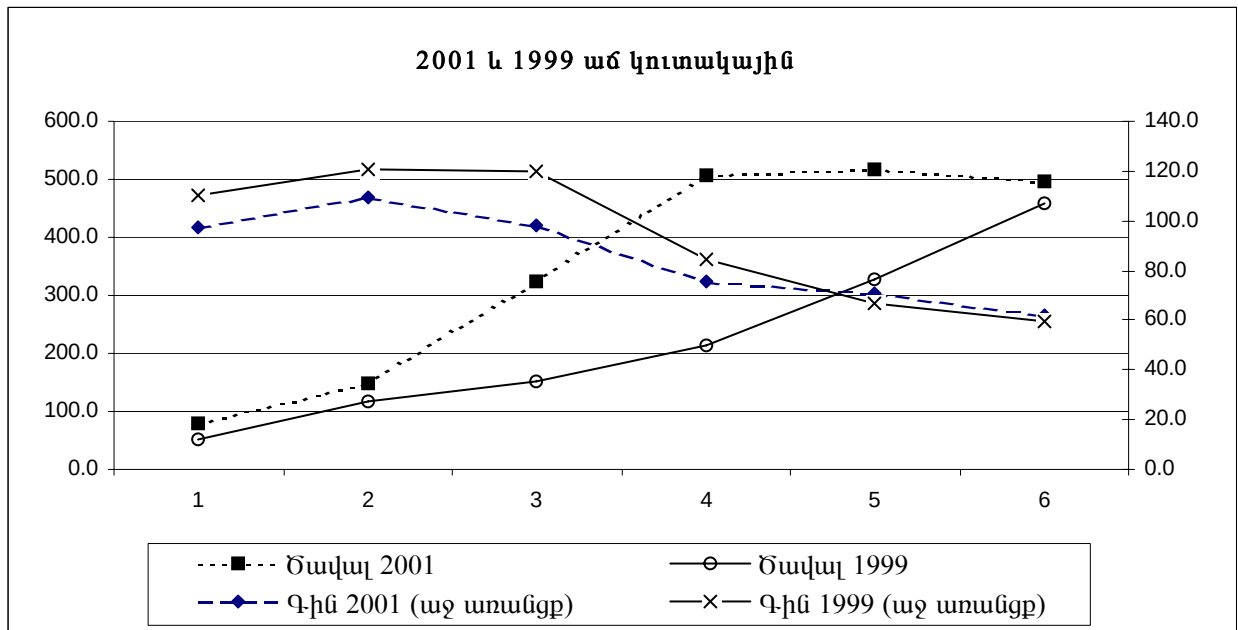
Սեզոնի ավարտին գների կուտակային անկումը կազմում է 31%՝ շեղվելով միջին ցուցանիշից (հաշվարկված առանց 1998 թվականի) 3 տոկոսային կետով:

1998 թվականին, ինչպես արդեն նշեցինք, առանձնանում է մյուս տարիներից ինչպես սեզոնի, այնպես էլ ամբողջ տարվա ընթացքում արձանագրված բարձր աճով և գների ցածր մակարդակով:

Գծապատկեր 7

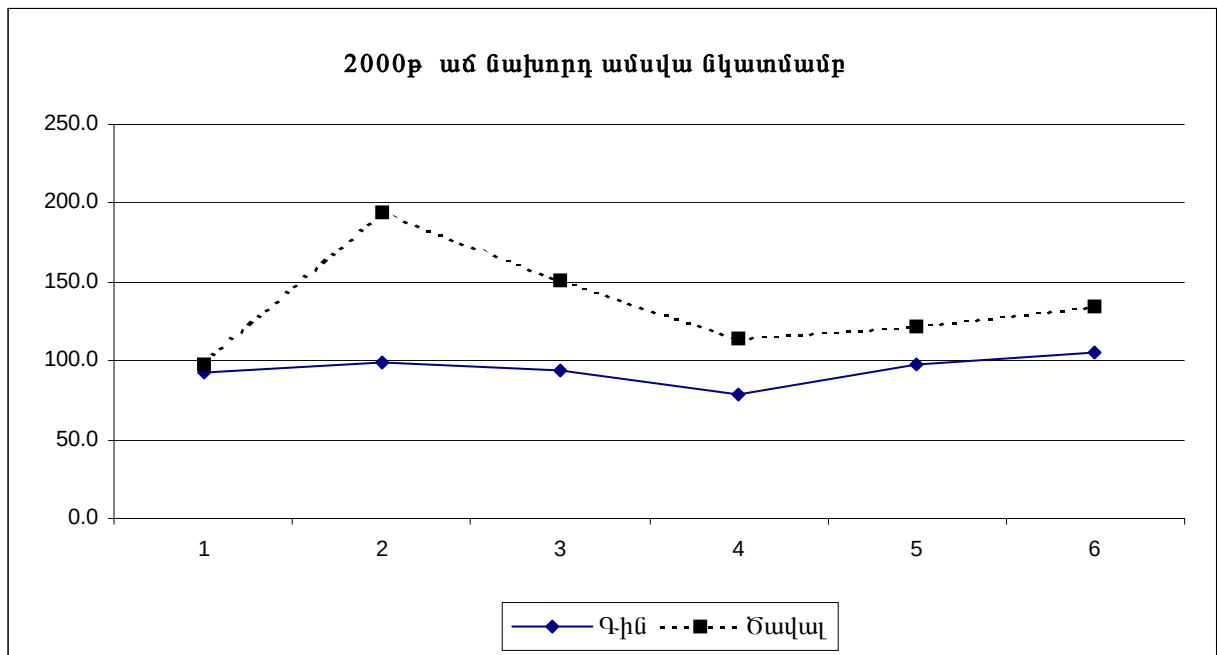


1999 և 2001 թվականներին դեպքերը զարգացել են գրեթե միանման: Դեֆլյացիոն շրջանի գնահատականը մոտ է դիտարկված վեց տարիների միջինին: Համաձայն առաջ քաշվող տրամաբանության, առաջարկի ոչ խիստ կենտրոնացում պետք է արձանագրված լինի սեզոնի սկզբին՝ ինչը առկա է (գծապատկեր 7 և 8):



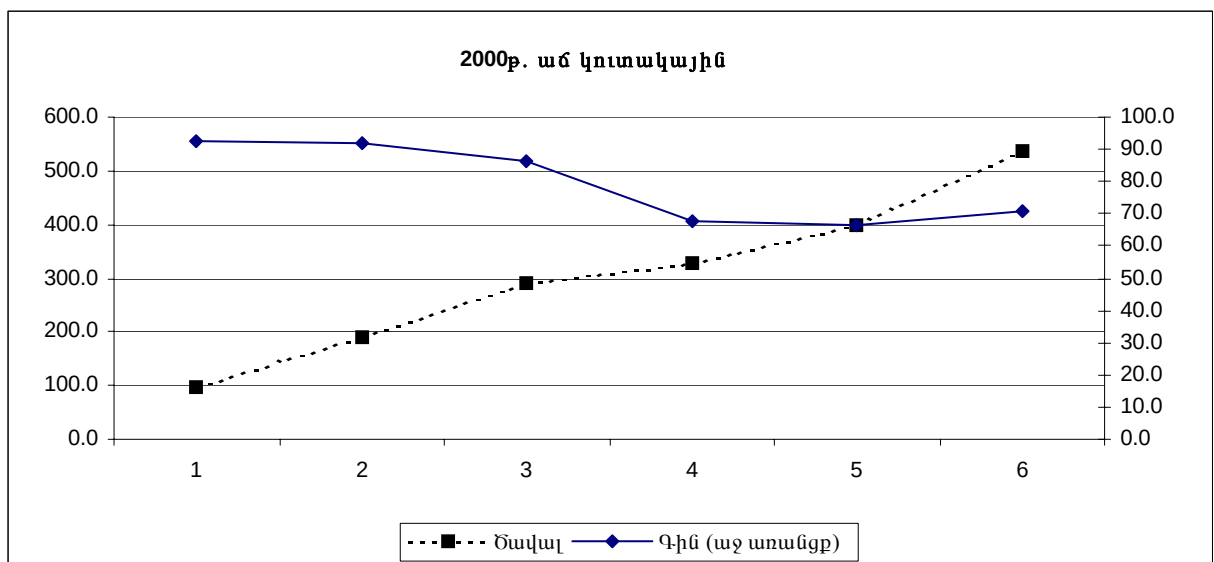
Որոշակի աճ արձանագրվել է սեզոնի 2-3-րդ ամիսներին: Այնուհետև արձանագրվել է աճի ցածր, սակայն համեմատաբար կայուն տեմպեր: Եվ, պահանջարկի սեզոնայնության կայունության պայմաններում, չորրորդ ամսին արձանագրվում է գների ամենամեծ անկումը: Գները հաստատվում են «սպասված» մակարդակի վրա՝ սկզբնավորելով պահանջարկի կենտրոնացումը:

2000 թվականի սեզոնին, որը որակվեց ամենաերկարը՝ 5 ամիս և ամենամեղմը՝ դեֆլյացիայի սրությունը կազմել է 7.5%, առաջարկի բաշխումը համեմատաբար հարթ է, որոշակի աճ արձանագրվել է սեզոնի սկզբին, որը և պայմանավորել է դեֆլյացիոն ժամանակահատվածի վաղ մեկնարկը (գծապատկեր 9 և 10):



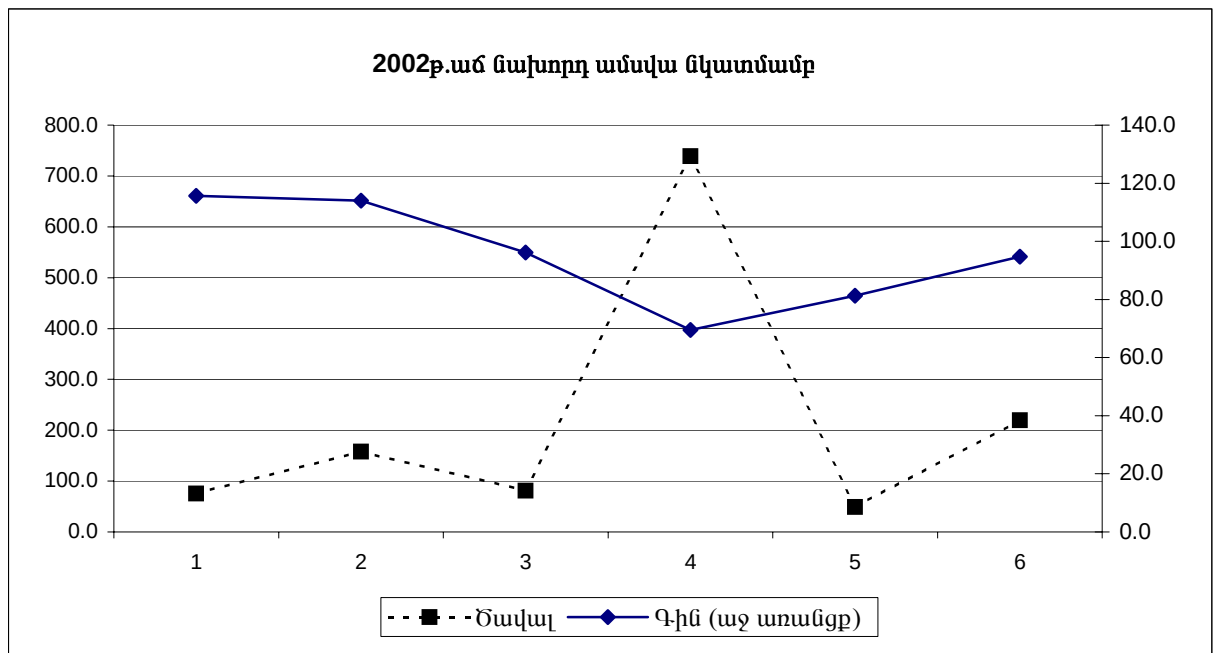
Ինչպես տեսնում ենք, երկրորդ ամսին արձանագրվել է 194% աճ, որը զիջում է միայն 1998 և 1999 թվականների նույն ժամանակահատվածում գրանցված մեծությանը: Սակայն, մնացած ամիսներին առաջարկը համեմատաբար հարթ է բաշխվել, որն արդեն իր հերթին պայմանավորել է դեֆլյացիայի երկարությունը և մեղմությունը: Չորրորդ ամսին արձանագրվել է ընդամենը 21.2% դեֆլյացիա, որն այնուհանդերձ բավարար է եղել սեզոնի սպասվող նվազագույն զների մակարդակի հաստատման համար:

Գծապատկեր 10

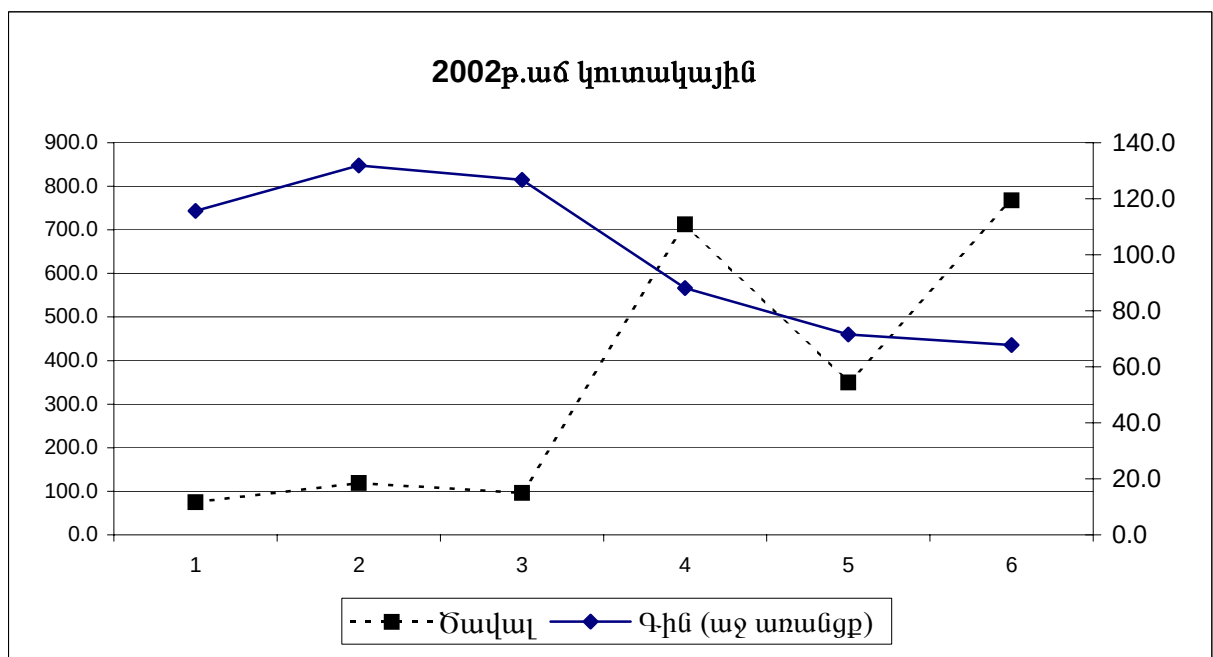


2002 թվականի զարգացումներն հիմնականում կրկնել են 1997 թվականը, երբ առաջարկի և պահանջարկի կենտրոնացման պահերը համեմատաբար մոտ են: Այսպես, առաջարկի աննախադեպ կենտրոնացում է արձանագրվել 4-5-րդ ամիսներին (գծապատկեր 11 և 12):

Գծապատկեր 11



Գծապատկեր 12



Մինչ այդ առաջարկը մոտ է սեզոնի մեկնարկին արձանագրված մակարդակին: Այդ պայմաններում գների մակարդակը չորրորդ ամսում մոտ է սեզոնին նախորդած ամսվա մակարդակին, չնայած չորրորդ ամսում արդեն օրինաչափորեն արձանագրվել է գների ամենամեծ անկումը՝ 30%: Այնուհետև գների մակարդակը մոտեցել է «սպասվածին» և կայունացել: 2002 թվականին ևս, ինչպես 1997 թվականին, առաջարկի հիմնական կենտրոնացումը տեղի է ունեցել սեզոնի երկրորդ կեսին, որը պայամանավորել է միջինի համեմատ սուր և կարճ դեֆլյացիոն շրջան:

Ամփոփելով՝ նշենք, որ դիտարկվող տարիները, հատկապես՝ 1997, 2000 և 2002 թվականները, համապատասխանում են առաջարկի և պահանջարկի սեզոնային բաշխման

երկու հիմնական ընդհանուր դեպքերում գների հնարավոր վարքագծերի՝ վերը ներկայացված տրամաբանությունը:

2003 թվականի ապրիլ-սեպտեմբեր ամիսներին գների սեզոնային տատանումների կանխատեսում

Հիմնվելով վերը արված եզրակացությունների վրա՝ փորձենք կանխատեսել ընթացիկ տարվա սեզոնի ընթացքում գյուղատնտեսական գների տատանումները և դրանց ազդեցությունը ՍԳԻ-ի վրա:

Համաձայն վերը շարադրված տրամաբանության, սեզոնին գյուղատնտեսական մթերքների գների վարքագիծը պայմանավորված է սեզոնին առաջարկի և պահանջարկի բաշխումներով: Ենթադրվեց, որ պահանջարկի բաշխումը կենտրոնացված է սեզոնի երկրորդ կեսին և համեմատաբար կայուն է, այն դեպքում, երբ առաջարկի բաշխումն անկանխատեսելի է և գլխավորապես բնակլիմայական գործոնի հետևանք: Այսինքն՝ գների կանխատեսման համար, նախ և առաջ, պետք է պատկերացում կազմել առաջարկի բաշխման վերաբերյալ:

Փորձագետների կարծիքով՝ ընթացիկ 2003 թվականը ևս կառանձնանա իր բնակլիմայական յուրօրինակությամբ: Յրտահարությունների պատճառով մրգի և խաղողի բերքի ծավալները էականորեն կզիջեն միջին մակարդակին: Գարնանացանի աշխատանքները հետաձգվում են (նույնիսկ նախորդ տարվա համեմատ): Մասնավորապես, ըստ «ՀՀ սոցիալ տնտեսական վիճակը 2003թ հունվար-մարտ» տեղեկագրի՝ «...2003թ. ապրիլի 1-ի դրությամբ հանրապետությունում կատարվել է 1317 հա գարնանացան մշակաբույսերի ցանք՝ 2002թ-ի 6120 հա-ի դիմաց, այդ թվում. հացահատիկային մշակաբույսեր՝ 43 հա (3099), կարտոֆիլ՝ 941 հա (2070), բանջարանոցային կուլտուրաներ՝ 320 հա (515) և կերային մշակաբույսեր՝ 13 հա (336 հեկտարի դիմաց)»:

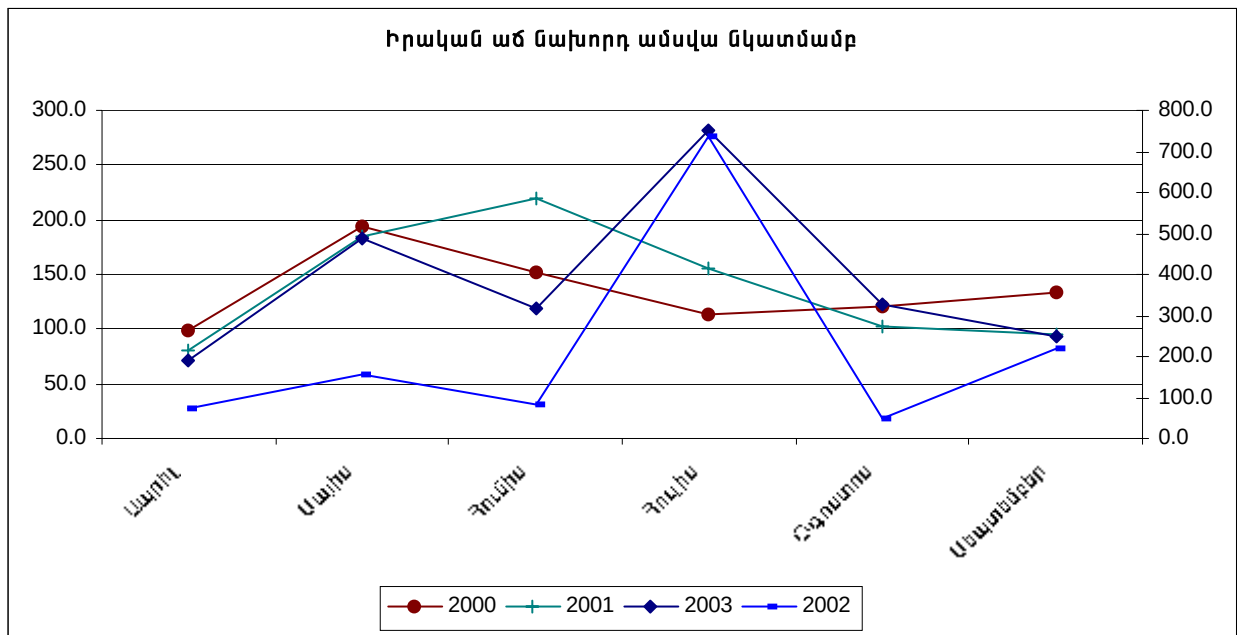
Կարելի է ենթադրել, որ, եթե 2002 թվականին, նույն գարնանացանի հետաձգման պատճառով, բերքը սեզոնի առաջին կեսին սակավ էր և գերազանցապես կենտրոնացավ հուլիսին, ապա այս տարի այն նույնպես կտեղափոխվի սեզոնի երկրորդ կես, սակայն համեմատաբար հարթ բաշխվածությամբ:

Հիմնվելով վերոնշյալի վրա՝ փորձագտական քննարկումների արդյունքում կանխատեսվել է սեզոնին գյուղատնտեսական մթերքների առաջարկի հետևյալ բաշխումը՝

Աղյուսակ 2: Իրական աճ՝ նախորդ ամսվա նկատմամբ

	Ապրիլ	Մայիս	Հունիս	Հուլիս	Օգոստոս	Սեպտեմբեր
1997	210.8	123.9	157.4	156.2	185.5	118.0
1998	64.0	247.3	165.5	257.1	126.8	197.0
1999	51.8	228.5	126.7	143.1	152.8	140.0
2000	98.3	194.2	151.5	113.9	121.4	134.2
2001	80.3	184.0	219.7	156.2	102.3	96.0
2002	75.3	158.3	81.0	738.9	49.0	219.8
2003	71.6	182.7	118.9	281.2	121.8	92.5

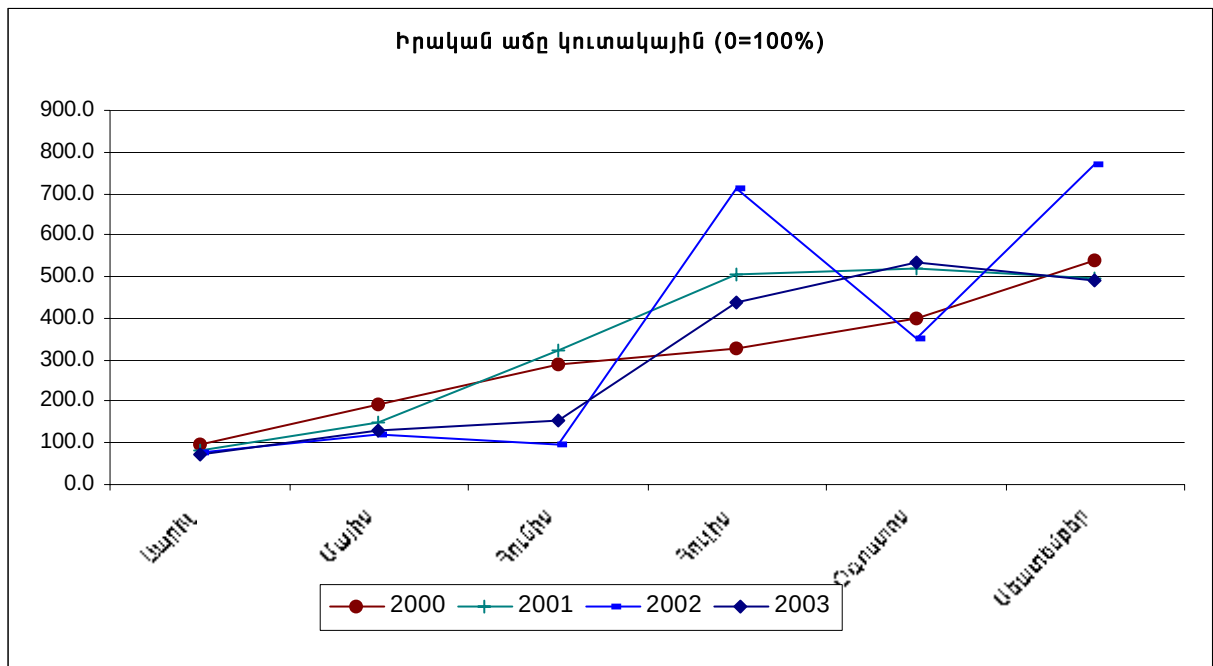
Գծապատկեր 5



Աղյուսակ 3: Իրական աճ՝ կուտակային (0=100%)

	Ապրիլ	Մայիս	Հունիս	Հուլիս	Օգոստոս	Սեպտեմբեր
1997	210.8	261.2	411.0	642.2	1191.1	1405.1
1998	64.0	158.2	261.8	673.1	853.4	1681.4
1999	51.8	118.4	150.1	214.8	328.2	459.6
2000	98.3	190.9	289.3	329.4	399.8	536.7
2001	80.3	147.7	324.4	506.8	518.4	497.6
2002	75.3	119.1	96.5	713.0	349.4	768.0
2003	71.6	130.8	155.5	437.3	532.6	492.4

Գծապատկեր 6



Կանխատեսման համար հնարավոր չեղավ կիրառել այլ, ավելի հիմնավորված մոտեցում, քանի որ 2003 թվականին սպասվող առաջարկի բաշխմանը նմանօրինակ բաշխմների բավար քանակություն պատմությունում չունենք: Բաշխման նման տիպային դեպք արձանագրվել է միայն 2002 թվականին, որը բավարար չէ կոնկրետ մաթ-վիճակագրական մոտեցում կիրառելու համար:

Սեզոնի ընթացքում գյուղատնտեսական մթերքների գները կանխատեսելու նպատակով փորձենք առաջարկի բաշխումը մեկնաբանել ըստ փաստաթղթում ներկայացված **առաջարկի բաշխումների հնարավոր ընդհանուր դեպքերի** և ըստ այդ մեկնաբանության դատողություններ անել գների հնարավոր վարքագծի վերաբերյալ:

Ըստ մեր կանխատեսումների, 2003 թվականին առաջարկի սեզոնային վարքագիծը, որոշ բացառություններով, կրկնում է 2002 թվականի պատկերը: Մասնավորապես, առաջարկի գերակշռող մասը շուկայում կհայտնվի սեզոնի երկրորդ կեսին՝ պահանջարկի կենտրոնացմանը ավելի մոտ: Սակայն, ի տարբերություն 2002 թվականի, հուլիսին առաջարկի խիստ կենտրոնացում տեղի չի ունենա, աճ կգրանցվի նաև օգոստոսին:

Ընդհանուր առմամբ կարող ենք ասել, որ այս պարագայում, ներկայացված **առաջարկի բաշխումների հնարավոր ընդհանուր դեպքերից** տեղի կունենա երկրորդը, այսինքն՝ առաջարկի կենտրոնացում սեզոնի երկրորդ կեսին՝ մոտ պահանջարկի կենտրոնացմանը, որը ենթադրում է **դեֆլյացիայի սրության համեմատաբար բարձր մակարդակ և կարճ դեֆլյացիոն ժամանակահատված:**

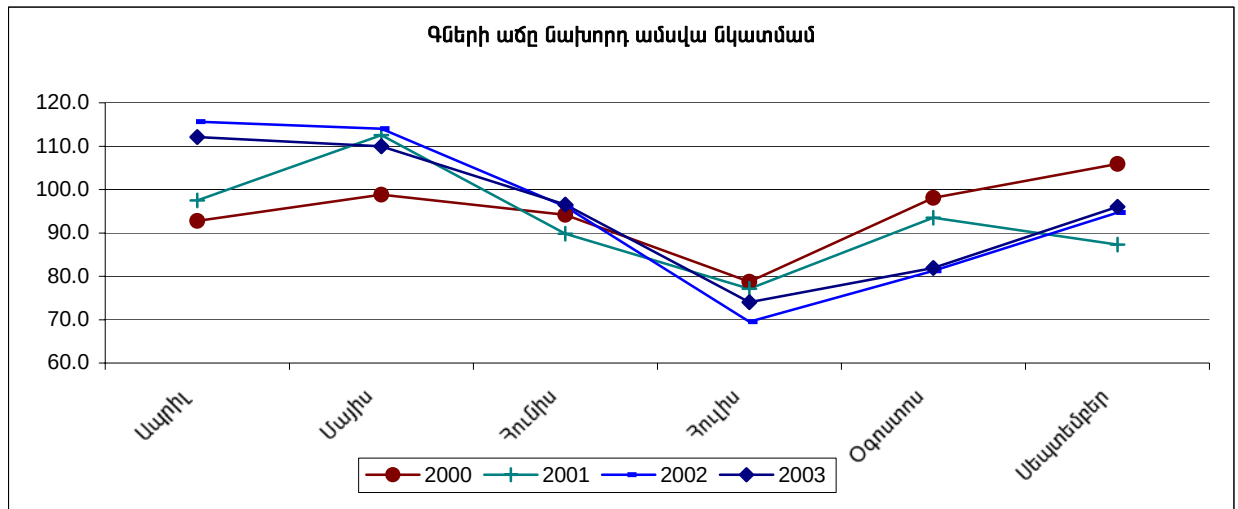
Այդուհանդերձ, դեֆլյացիայի սրությունը կզիջի 2002 թվականի մակարդակը, քանի որ առաջարկի նույն չափով կենտրոնացում չի ակնկալվում: Միևնույն ժամանակ, այն փոքր չի լինի վերջին հինգ տարիներին գրանցված միջին մակարդակից՝ 12.7%: Դեֆլյացիոն ժամանակահատվածը միջինից կարճ կլինի, քանի որ սեզոնի առաջին կեսին առաջարկի համեմատաբար քիչ կուտակային աճ է նախատեսվում: Հիմնվելով այս դատողությունների

վրա՝ 2003 թվականի ապրիլ-սեպտեմբեր ամիսներին կանխատեսվել է գյուղատնտեսական մթերքների գների հետևյալ վարքագիծը.

Աղյուսակ 4: Գների աճ՝ նախորդ ամսվա նկատմամբ

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Ապրիլ	91.7	110.1	92.8	97.5	115.7	112.1
Մայիս	92.1	109.3	98.8	112.6	114.0	110.0
Հունիս	82.1	99.5	94.2	89.8	96.1	96.5
Հուլիս	66.5	70.4	78.8	77.1	69.5	74.0
Օգոստոս	81.9	79.4	98.1	93.5	81.3	81.9
Սեպտեմբեր	97.5	89.5	105.9	87.3	94.7	96.0

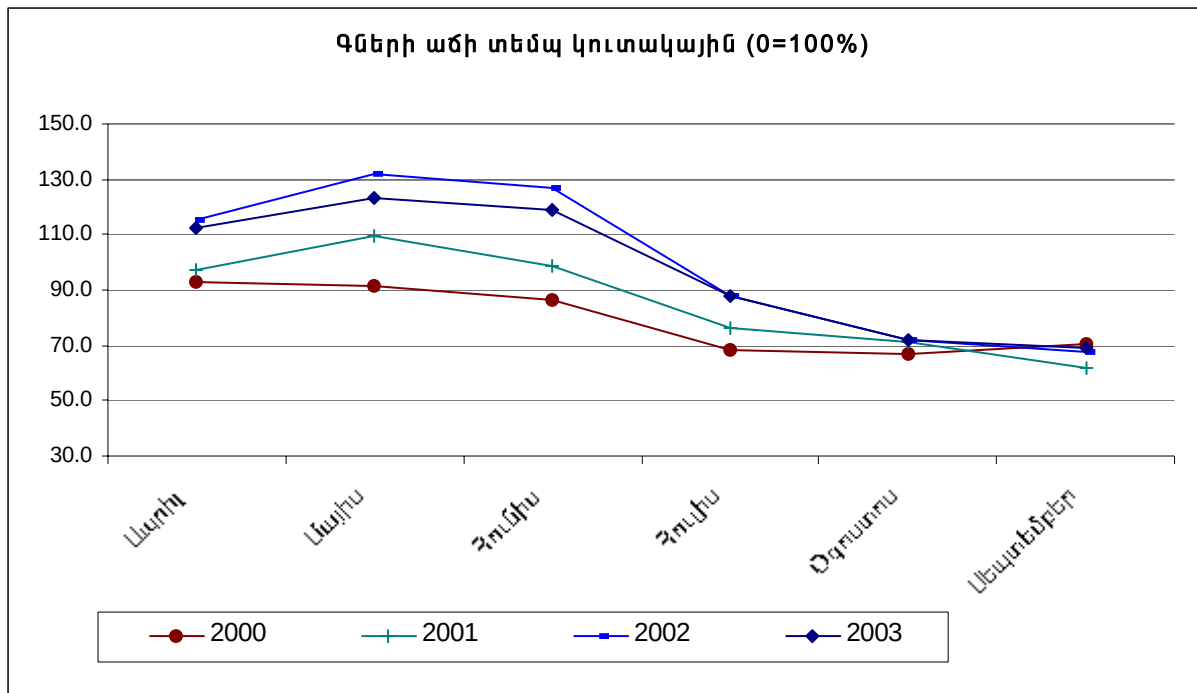
Գծապատկեր 7



Աղյուսակ 5: Գների աճ՝ կուտակային

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Ապրիլ	91.7	110.1	92.8	97.5	115.7	112.1
Մայիս	84.4	120.3	91.7	109.7	131.8	123.3
Հունիս	69.3	119.7	86.4	98.5	126.7	119.0
Հուլիս	46.1	84.3	68.0	76.0	88.1	88.0
Օգոստոս	37.8	66.9	66.7	71.1	71.6	72.1
Սեպտեմբեր	36.8	59.9	70.6	62.0	67.8	69.2

Գծապատկեր 8



ՄԳԻ-ի կազմում, այլ հավասար պայմաններում, կանխատեսված արդյունքներով ստացվել է հետևյալ պատկերը՝

Աղյուսակ 6

2002	2003		2002	2003
<i>Մղած՝ կուտակային</i>			<i>Մղած՝ նախորդ ամսվա նկատմամբ</i>	
3.4	2.8	Ապրիլ	3.5	2.8
7.0	5.4	Մայիս	3.1	2.3
5.9	4.4	Հունիս	-0.9	-0.8
-2.6	-2.8	Հուլիս	-6.8	-6.0
-6.2	-6.4	Օգոստոս	-4.2	-4.2
-7.1	-7.1	Սեպտեմբեր	-1.2	-0.9

Սեզոնի ընթացքում կուտակային դեֆլյացիան կկազմի -7.1% ՝ նույնքան որքան և նախորդ տարի: Սակայն գների տատանումները սեզոնի ընթացքում ավելի թույլ կլինեն: Մասնավորապես հուլիս ամսին, երբ որպես կանոն արձանագրվում է ամենամեծ գների անկումը սեզոնին, սպասվում է 6% դեֆլյացիա նախորդ տարվա 6.8% փոխարեն:

Համաձայն այս կանխատեսման՝ դեֆլյացիայի երկարությունը սեզոնին կկազմի՝ 4 ամիս, միջին 4.5 ամսի դիմաց, իսկ սրությունը համապատասխանաբար՝ 12.9% , միջին 12.7% դիմաց:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Աշխատանքի հիմնական նպատակը գյուղատնտեսական մթերքների գների սեզոնայնության վերլուծությունն է, որի համար մասնավորապես՝

- տեսականորեն ձևակերպվել են գյուղատնտեսական մթերքների թողարկման սեզոնային տատանումների պայմաններում պահանջարկի համապատասխան վարքագիծը թելադրող հիմնական տնտեսական երևույթները և գործոնները,
- տեսականորեն նկարագրվել են սեզոնին շուկայում առաջարկի և պահանջարկի հավանական վարքագծերի ընդհանուր դեպքերը և դրանց պայմաններում գների սեզոնային տատանումների հնարավոր սցենարները,
- ձևակերպված սցենարների տրամաբանությամբ մեկնաբանվել են վերջին վեց տարիների ընթացքում գյուղատնտեսական մթերքների գների սեզոնային տատանումները:

Կատարված քայլերի արդյունքում եզրակացվել է՝

- գյուղատնտեսական մթերքների գների սեզոնային տատանումները պայմանավորված են սեզոնին առաջարկի և պահանջարկի բաշխումներով,
- սեզոնին առաջարկի բաշխումը գլխավորապես բնակլիմայական գործոնի հետևանք է, ինչը դժվարացնում է մինչև սեզոնի սկիզբ բաշխման կանխատեսումների գործընթացը,
- պահանջարկի բաշխումը հիմնականում կենտրոնացած է սեզոնի երկրորդ կեսին՝ օգոստոս-սեպտեմբեր ամիսներին, և հիմնված է սպառողների ռացիոնալ սպասումների վրա,
- շուկայում պահանջարկի կենտրոնացմանը նախորդում է սեզոնին գրանցվող ամենամեծ ամսական դեֆլյացիան և գները հարաբերականորեն կենտրոնանում են մեկ մակարդակի շուրջ, որը, որպես կանոն, տատանվում է 60-70% շրջանակում (եթե սեզոնին նախորդած ամսին գների մակարդակը դիտարկենք 100%):

Հիմնվելով վերոնշյալի վրա՝ կանխատեսվել են գյուղատնտեսական մթերքների շուկայում գների սեզոնային տատանումները և դրանց ազդեցությունը ՍԳԻ-ի վրա: